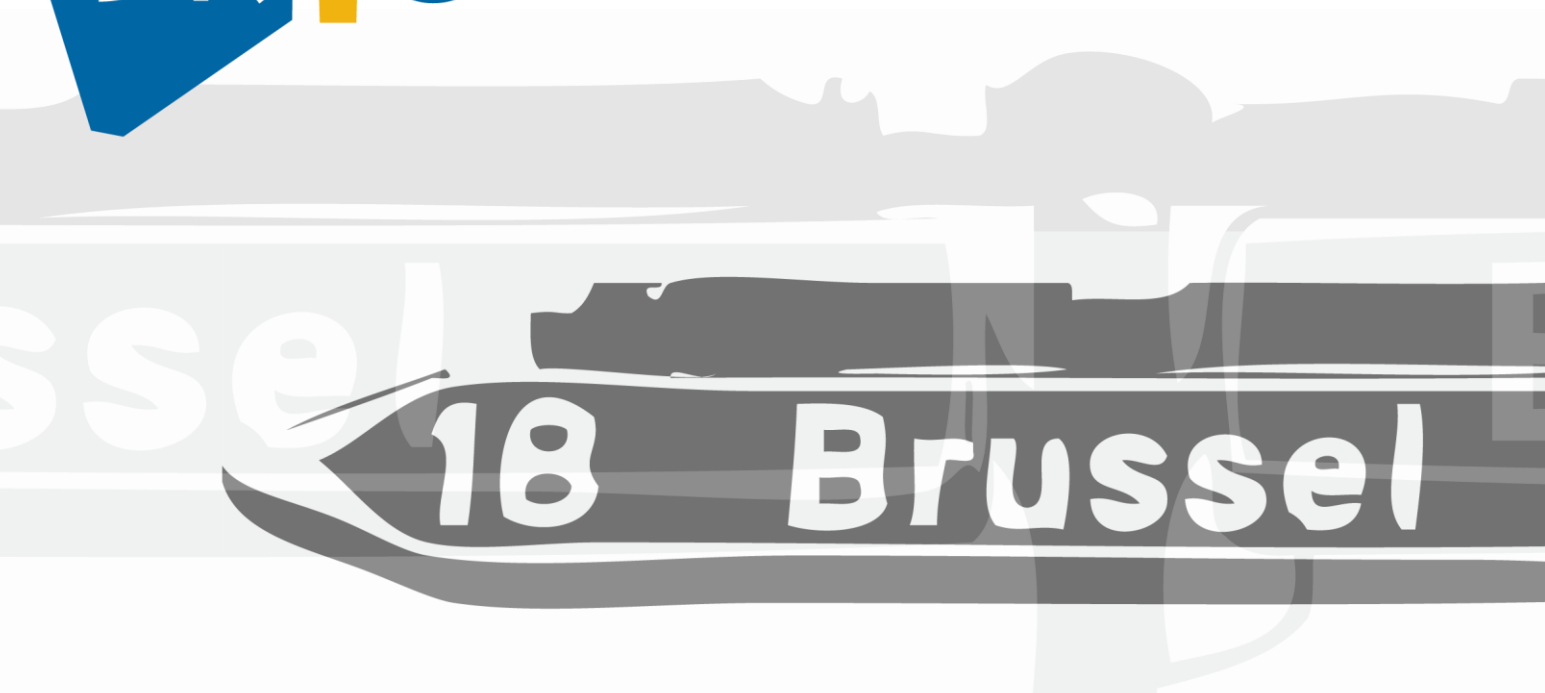

Brussels Informatie-, Documentatie- en
Onderzoekscentrum

Naar een typologie van de Vlaamse Rand
gebaseerd op sociaaleconomische profielen

BRIO WORKING PAPER 7 – 2020

Nohemi Jocabeth Echeverria Vicente - Rudi Janssens

INHOUD

1	Inleiding.....	3
2	Overzicht van eerdere typologieën	4
3	Afbakening van de Vlaamse Rand	7
3.1	Methodologie	8
3.2	Fase 1. Wat zijn de socio-economische contouren van de Vlaamse Rand?	9
3.2.1	De Vlaamse Randcomponent	10
3.2.2	Socio-economische trends die de Vlaamse Rand bepalen	13
3.3	Fase 2. Typologie van de Vlaamse randgemeenten op basis van hun socio-economisch profiel	16
3.3.1	Indeling van de Vlaamse Rand	17
3.3.2	Hoe verhoudt de huidige typologie zich tot eerdere typologieën uit de Rand?	25
4	Afsluitende opmerkingen	25
5	Referenties.....	26

1 INLEIDING¹

De Vlaamse Rand vormt een 'politiek aandachtsgebied' van negentien Vlaamse gemeenten grenzend aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of aan een faciliteitengemeente aansluitend bij Brussel. Door hun ligging aan de grens met de Belgische hoofdstad, bekleden ze een unieke strategische positie in de stedelijke geografie van België. De Vlaamse Rand vormt samen met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een grote stedelijke agglomeratie (Vanderstraeten en Van Hecke 2019) die fungeert als één van de belangrijkste regio's in België op het gebied van economie (Waiengnier et al. 2019), tewerkstelling (ESPON 2008), en logistiek (Strale 2020).

Gezien de geografische nabijheid en functionele relatie met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, presenteren de gemeenten van de Vlaamse Rand een bijzondere demografische, economische, en educatieve dynamiek die hen onderscheiden van de rest van Vlaanderen. De belangrijkste dynamieken die deze regio de afgelopen decennia heeft gekend, houden verband met de groeiende bebouwde oppervlakte en bevolkingsdichtheid (Van Hecke et al. 2009). Deze ontwikkeling gaat hand in hand met de toenemende verhuisbewegingen vanuit Brussel naar de gemeenten in de Vlaamse Rand. De stadsuitbreiding van Brussel heeft een zichtbare randverstedelijking tot gevolg. Elf van de randgemeenten ontvingen samen de meeste uitwijkelingen uit Brussel in de periode van 1997 tot 2016 (Charlier et al. 2019). Deze gemeenten tonen momenteel een sterk positief migratiesaldo met het hoofdstedelijke gewest (Schillebeeckx 2019).

Bovendien heeft de positie van Brussel als stedelijke metropool van België (Charlier et al. 2019) en knooppunt voor Europese instellingen geleid tot een toenemende internationalisering van de Rand (zie Degadt et al. 2012). Dit wordt weerspiegeld in de diversiteit van de bevolkingssamenstelling qua herkomst (De Maesschalck 2012; De Maesschalck et al. 2015) en taalgebruik van de inwoners van de Rand (Janssens 2019). Randgemeenten vertonen een stijgende groei, vooral in de economische dienstensector (Waiengnier et al. 2019). Ze spelen ook een sleutelrol in de logistieke activiteiten van de Brusselse metropool (Strale 2020).

De wisselwerking tussen Brussel en de Vlaamse Rand resulteert in een apart profiel van de regio met specifieke uitdagingen. Hoewel de specificiteit van de Rand erkend is met betrekking tot de taaldimensie (Janssens 2014; 2019), werd er geen poging gedaan om het unieke karakter ervan te destilleren op basis van sociaaleconomische indicatoren. Een dergelijke poging kan dienen om te concluderen of ze al dan niet bepaalde kenmerken gemeen hebben die hen onderscheiden van andere Vlaamse gemeenten (inclusief andere perifere gebieden in Vlaanderen). Dat gezegd hebbende, betekent dit niet dat de regio als een (monolithisch) blok kan gezien worden. Hoewel deze

¹ We willen Kenneth Hemmerechts en Rik Schrauwen bedanken.

gemeenten een reeks kenmerken gemeen hebben, kunnen er ook belangrijke verschillen zijn voor de bepaling van beleidsprioriteiten en de succesvolle uitvoering van overheidsbeleid.

Om de diversiteit binnen de eenheid van deze stedelijke ruimte te vatten, is het noodzakelijk om een analyse uit te voeren die zich richt op het indelen van deze gemeenten. Deze analyse kan volgens sleutelindicatoren in samenhangende groepen gebeuren. Een typologie zou het mogelijk maken om te eenduidige verklaringen van ontwikkelingen binnen de Vlaamse Rand te nuanceren. Deze zou ook een licht werpen op hoe verschillend deze ontwikkelingen verlopen volgens de specifieke profielen van de onderscheiden randgemeenten.

Het is zeker niet de eerste keer dat een classificatie van gemeenten wordt voorgesteld. Dit is echter wel de eerste keer dat men het unieke karakter van de gemeenten van de Vlaamse Rand en hun plaats in Vlaanderen, evenals hun inherente heterogeniteit wil begrijpen. We presenteren een overzicht van eerdere classificaties van Belgische gemeenten waarbinnen we de gemeenten van de Vlaamse Rand situeren. Vervolgens schetsen we de focus, het doel en de methodologie van de huidige classificatie en presenteren we de resultaten van de analyse. Ten slotte sluiten we af met een reflectie op de implicaties van onze bevindingen.

2 OVERZICHT VAN EERDERE TYPOLOGIEËN

We kunnen eerdere classificaties van de Belgische gemeenten differentiëren naargelang hun geografische focus. In eerdere studies werd gekeken naar typologieën met een brede of beperkte geografische reikwijdte. We geven alleen een overzicht van de meest recente classificaties die de Vlaamse Rand omvatten.

In de categorie '**brede geografische reikwijdte**' hebben drie onderzoeken onlangs eerdere classificaties bijgewerkt op basis van sociaaleconomische, verstedelijkings- en faciliteitenindicatoren. Waarschijnlijk de meest ambitieuze van deze classificaties is de ***Belfius socio-economische typologie van de Belgische gemeenten*** (2018) omdat het de breedste geografische dekking heeft en de breedste opname van dimensies voor de classificatie. De randgemeenten zijn overwegend gegroepeerd in twee clusters: gemeenten in de stadsrand met 1) een hoger inkomen en toenemend aantal jongeren, en 2) een economische activiteit en toenemend aantal jongeren. Slechts een paar randgemeenten waren opgenomen in de cluster 3) woongemeenten met een hoog inkomen. De ***Samenstelling van de stadsgewesten in België*** classificeert de gemeenten van de Vlaamse Rand binnen het Brusselse stadsgewest. Veertien van de randgemeenten bevinden zich binnen de agglomeratie van dit gebied en slechts vijf zijn ingedeeld binnen de *banlieu* (Vanderstraeten en Van Hecke 2019). Als we ons beperken tot Vlaanderen, lijkt de ***Typologie op basis van de uitrustingsgraad van de Vlaamse***

gemeenten de meest uitgebreide te zijn. In deze classificatie worden de randgemeenten opgenomen in vijf verschillende groepen: goed ingerichte centra; en zeer goed, goed, matig en zwak ingerichte andere steden en gemeenten (De Maesschalck en Van Hecke 2018).

In de categorie '**beperkte geografische reikwijdte**' vinden we typologieën die raken aan onderwerpen die direct relevant zijn voor de gemeenten van de Rand. De randgemeenten werden naar hun **logistieke functie** ingedeeld in vier categorieën: stedelijke en voorstedelijke groothandel, logistieke knooppunten en een hoog inkomen/lage logistiek (Strale 2020). Volgens **interactiebekkens** werden verschillende groepen van gemeenten geïdentificeerd in de provincies Vlaams-Brabant en Waals-Brabant (Adam et al. 2017). Het werkgelegenheidsbekken bestond uit twee groepen: Brussel en Leuven. De gemeenten van de Vlaamse Rand maken deel uit van het werkgelegenheidsbekken van Brussel. Bovendien werden Dilbeek, Asse, Grimbergen, Vilvoorde, Machelen en Zaventem geïdentificeerd als werkgelegenheidscentra binnen dit werkgelegenheidsbekken. De woonbewegingen gaven een meer gefragmenteerd beeld met 21 groepen in heel het voormalige Brabant, waaronder acht groepen met minstens één gemeente van de Vlaamse Rand. Ten slotte hebben de telefoonnetwerken vijf verschillende groepen voortgebracht. Alle groepen omvatten ten minste één gemeente van de Vlaamse Rand.

De meeste classificaties met een beperkte geografische reikwijdte richten zich op de functionele relatie met Brussel, en hoe ze constitutief deel uitmaken van de stedelijke agglomeratie. Geen enkele studie had als doel een typologie van de gemeenten van de Vlaamse Rand te maken. De meeste onderzoeken over de Rand gebruiken een **typologie op basis van de bestuurlijke indeling**. Ze maken een verschil tussen de zes gemeenten met taalfaciliteiten en de dertien gemeenten zonder taalfaciliteiten (o.a. Lemaitre 2013). Deze indeling is echter te ruim om een genuanceerd beeld te geven van de dynamieken in deze gemeenten, hun gedeelde zorgpunten en verschillen.

Er zijn maar weinig studies die hebben geprobeerd de verschillen tussen de randgemeenten af te bakenen op basis van sociaaleconomische trends. Een uitzondering is Derudder (2009) die voorstelt de randgemeenten in te delen in faciliteitengemeenten, tewerkstellingsgebieden, residentiële, suburbane en semirurale gemeenten. Voor de taalbarometer van de Vlaamse Rand is deze typologie gebruikt om **clusters van aangrenzende gemeenten in de Rand** te vormen (zie Janssens 2014; 2019).

In tabel 1 vinden we een overzicht van eerdere classificaties, hun geografische reikwijdte, criteria en hoe ze de gemeenten van de Vlaamse Rand classificeren.

TABEL 1. OVERZICHT VAN VORIGE TYPOLOGIEËN VAN DE BELGISCHE GEMEENTEN

Focus & Methodologie	Criteria / Dimensies	Typologie
Algemene geografische reikwijdte		
Socio-economische typologie van de Belgische gemeenten Belfius (2018) Methodologie: Factor Analyse & Clusters	- aanwezigheid van voorzieningen / aantrekkelijkheid - levensstandaard / sociaaleconomische positie - landelijk karakter / verstedelijkingsgraad - economische activiteit - verjonging / vergrijzing	16 gemeentecusters. De Vlaamse Rand bevindt zich in de volgende clusters: <i>Cluster 2. Gemeenten in de stadsrand met hoger inkomen en toenemend aantal jongeren:</i> Hoeilaart, Overijse, Kraainem, Linkebeek, St-Genesius-Rode, Wemmel, Wezembeek-Oppeem, Tervuren <i>Cluster 3. Woongemeenten met hoog inkomen:</i> Meise, Merchtem <i>Cluster 9. Gemeenten in de stadsrand met economische activiteit en toenemend aantal jongeren:</i> Asse, Beersel, Dilbeek, Grimbergen, Machelen, St-Pieters-Leeuw, Vilvoorde, Zaventem, Drogenbos
Typologie op basis van de uitrustingsgraad van de Vlaamse gemeenten De Maesschalck & Van Hecke (2018) Methodologie: Een gemeentelijke typologie opgesteld op basis van een globale uitrustingsgraad en de uitrusting voor de acht functies voor elke gemeente	De uitrusting van de gemeenten op: - onderwijs - zorg - publieke en zakelijke dienstverlening - persoonlijke dienstverlening - horeca - detailhandel - cultuur en recreatie - sport	7 categorieën of types per provincie, voor de provincie Vlaams-Brabant: <i>Type 3. Goed uitgeruste centra:</i> Vilvoorde <i>Type 4. Zeer goed uitgeruste andere steden en gemeenten:</i> Asse, Dilbeek, Grimbergen, Overijse, Zaventem <i>Type 5. Goed uitgeruste andere steden en gemeenten:</i> Beersel, Drogenbos, Meise, Merchtem, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Wemmel <i>Type 6. Matig uitgeruste andere steden en gemeenten:</i> Kraainem, Machelen, Wezembeek-Oppeem <i>Type 7. Zwak uitgeruste andere steden en gemeenten:</i> Hoeilaart, Linkebeek
Samenstelling van stadsgewesten in België Vanderstraeten en Van Hecke (2019) Methodologie: Een methode die in drie stappen de stadsgewesten samenstelt: - agglomeratie - banlieu - forensenwoonzone	Samenstelling op basis van: - bevolkingsdichtheid > 500 inwoners / km² - de toename van het aantal huishoudens - de toename van de bebouwde oppervlakte - de gemiddelde migratie vanuit de agglomeratie - de gemiddelde emigratie vanuit de gemeente naar de centrumstad - de werkshuttle naar de agglomeratie - de schoolpendel voor middelbare scholieren naar de agglomeratie - de basis van de loontrekkenden opgenomen in de statistieken van de RSZ	19 steden als de kern van stadsgewesten in België. -het Brusselse stadsgewest is samengesteld uit: <i>Agglomeratie:</i> Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Kraainem, Linkebeek, Machelen, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Wemmel, Wezembeek-Oppeem en Zaventem <i>Banlieu:</i> Asse, Hoeilaart, Meise, Merchtem, Overijse <i>Forensenwoonzone:</i> geen Randgemeenten
Beperkte geografische reikwijdte		
Logistieke typologie van de Metropoolregio Brussel Strale (2020) Methodologie: Principale Component Analyse	- de dichtheid van het logistiek gebouw en de evolutie ervan per gemeente - de dichtheid van banen in logistiek en groothandel, en hun evolutie per gemeente - het aandeel van de totale werkgelegenheid in de logistiek en de groothandel en hun evolutie	6 Clusters voor het Brussels grootstedelijk gebied: <i>Stedelijke groothandel:</i> Drogenbos <i>Logistieke knooppunten:</i> Machelen, Zaventem <i>Voorstedelijke groothandel:</i> Asse, Grimbergen, Vilvoorde <i>Hoog inkomen / laag logistiek:</i> Beersel, Dilbeek, Hoeilaart, Meise, Merchtem, Overijse, Sint-Pieters-Leeuw, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel, Wezembeek-Oppeem, Tervuren <i>Landelijk, laag inkomen, laag logistiek:</i> Geen Randgemeenten

	- bevolkingsdichtheid per gemeente - de status van de gemeenten	
Interactievelden in en rond Brussel Adam, Delvenne, Thomas (2017) Methodologie: <i>Louvain Methode</i>	- pendel - verandering van woonplaats - telefoonstromen	Drievoudige typologie volgens: <i>a) werkgelegenheidsbekken</i> [pendel. 2 groepen: - Groep 1: Leuven + de arrondissement Leuven (zonder Tervuren, Huldenberg en Kortenberg) - Groep 2: BHG + de arrondissement Halle-Vilvoorde (inclusief alle randgemeenten), Tervuren, Huldenberg en Kortenberg en Waals-Brabant <i>b) woonmigratie</i>. 21 gemeenten in Brabant. 10 gemeenten in Brussel en de Vlaamse Rand: - Groep a: Tervuren, Kraainem, Wezembeek-Oppeem, Zaventem (+ Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe) - Groep b: (Schaarbeek, Evere) [Niet in de rand] - Groep c: Machelen, Vilvoorde, Grimbergen, Meise (+ Kampenhout, Steenokkerzeel) - Groep d: Asse, Merchtem, Wemmel (+ Opwijk) - Groep e: Dilbeek (+ Roosdaal, Lennik, Ternat) - Groep f: Beersel, Sint-Pieters-Leeuw (+ Halle, Gooik, Pepingen) - Groep g: Drogenbos, Linkebeek (+ Vorst, Sint-Gillis, Ukkel, Oudergem, Etterbeek, Elsene, Watermaal-Bosvoorde) - Groep h: (Brussel, Jette, Ganshoren, Sint-Agatha-Berchem, Koekelberg, Molenbeek, Anderlecht) [niet in de Rand] - Groep i: Sint-Genesius-Rode (+ Waterloo, Braine l'Aleud, Braine le Chateau, Ittre, Nivelles) - Groep j: Hoeilaart, Overijse, Huldenberg <i>c) telefoonstromen</i>. 5 gemeenten in Brabant: - Groep I. Kraainem, Wezembeek-Oppeem, Tervuren (+ Watermaal-Bosvoorde, Oudergem, Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe, Evere, Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node, Brussel, Etterbeek, Elsene) - Groep II. Wemmel, Asse, Dilbeek, Sint-Pieters-Leeuw, Beersel (+ Jette, Ganshoren, Koekelberg, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Agatha-Berchem, Anderlecht) - Groep III. Drogenbos, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode (+ Sint-Gillis, Vorst, Ukkel) - Groep IV. Hoeilaart, Overijse, Huldenberg, Oud-Heverlee, + (Waalse gemeenten) - Groep V. Zaventem, Machelen, Vilvoorde, Grimbergen (+ Zemst).
Clusters van gemeenten in de Vlaamse Rand Derudder (2009) en Janssens (2014; 2019) Methodologie: <i>Clusters</i>	Derudder (2009) classificatie en aanheensluitende gemeenten in dezelfde cluster Taalsociologische typologie	Vijfvoudige typologie volgens: <i>Faciliteitengemeenten</i>: Wemmel, Drogenbos, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Kraainem en Wezembeek-Oppeem <i>Tewerkstellingsgemeenten</i> aan de noordoostelijke rand van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Vilvoorde, Machelen en Zaventem <i>Residentiële gemeenten</i> aan de zuidoostelijke rand: Tervuren, Overijse en Hoeilaart <i>Semi-rurale gemeenten</i> aan de noordwestelijke rand: Asse, Merchtem, Meise en Grimbergen <i>Suburbane gemeenten</i> aan de zuidwestelijke rand: Beersel, Sint-Pieters-Leeuw en Dilbeek

3 AFBAKENING VAN DE VLAAMSE RAND

De oefening om een stedelijke ruimte af te bakenen is vaak moeilijk omdat administratieve grenzen de sociale realiteit tarten (Dujardin et al. 2007). De afbakening van de Vlaamse Rand is bijzonder uitdagend gezien zijn centrale ligging in België en de gebieden grenzend aan Wallonië, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de andere Vlaamse gemeenten. Het is echter belangrijk om te begrijpen wat de Vlaamse Rand

betekent voor de regio Vlaanderen en hoe deze afwijkt van de trends die aanwezig zijn in andere Vlaamse gemeenten.

Om inzicht te geven in de Rand is het doel van de huidige oefening daarom tweeledig. Enerzijds willen we op basis van sociaaleconomische indicatoren nagaan of de 19 randgemeenten een aparte groep vormen in vergelijking met de rest van Vlaanderen, en welke van deze indicatoren als belangrijker worden beschouwd voor de regio-opstelling. Anderzijds willen we de diversiteit binnen de Rand laten zien. De randgemeenten vertonen gemeenschappelijke trends en vergelijkbare niveaus in sleutelindicatoren, maar zijn heterogeen. We willen deze diversiteit aan het licht brengen om een genuanceerder beeld te krijgen van deze 19 gemeenten en hun plek in Vlaanderen.

3.1 Methodologie

We identificeerden 106 indicatoren op de schaal van gemeenten die verschillende sociaaleconomische dimensies bestrijken: bevolking, nationaliteit en herkomst, arbeidsmarkt, economische activiteit, welvaart en armoede, onderwijs, wonen, ruimte, landbouw en veiligheid. Met deze verschillende indicatoren hebben we een **Principale Componentanalyse (PCA)**² uitgevoerd van de 300 gemeenten in Vlaanderen. We hebben de laatst beschikbare gegevens³ op gemeentelijk niveau verzameld via de website Provincies in cijfers (september 2020).

In een **eerste fase** richten we ons op het identificeren van de belangrijkste componenten die voortkomen uit de dataset. Ons doel is om te kijken of er een onderdeel is waar de gemeenten van de Rand het hoogst scoren en wat ze dus gemeen hebben. Dit soort 'Randcomponent' laat ons toe hen te onderscheiden van de rest van de Vlaamse gemeenten. In een **tweede fase** gaan we aan de hand van de indicatoren die relevanter zijn voor deze Randcomponent na hoe de 19 randgemeenten onderling differentiëren en groepen vormen. Op deze manier kunnen we zien hoeveel interne variatie ze presenteren en kunnen we een sociaaleconomische typologie voor deze regio construeren.

² Rotatie methode: Varimax met Kaiser Normalisatie. Software: SPSS 26.

³ De laatst beschikbare informatie is gewijzigd volgens de indicator: vanaf 2016 en tot en met 2020.

3.2 Fase 1. Wat zijn de socio-economische contouren van de Vlaamse Rand?

Een belangrijk doel van deze oefening is om te onderscheiden of er al dat niet een unieke Randproblematiek is. Maken de randgemeenten soortgelijke ontwikkelingen mee en kampen ze met dezelfde uitdagingen als andere perifere regio's rond grote steden in Vlaanderen?

Uit onze PCA komen twee componenten naar voren die meer dan 50% van de variantie in de gegevens verklaren. Op de eerste component scoorden geen van de randgemeenten hoog, terwijl de grootste steden van Vlaanderen daar wel hoog op scoorden. Deze component lijkt overeen te komen met wat Van Hecke et al. (2009) identificeert als de Vlaamse woonkernen van 50.000 tot meer dan 100.000 inwoners. Het is een verstedelijkingsvariabele. De gemeenten van de Vlaamse Rand worden gekenmerkt door een peri-urbanisatieproces dat sterk afhankelijk is van hun interacties met Brussel als kern van een bredere stedelijke regio. Deze gemeenten hebben de omvang van grote steden nog niet bereikt en kennen geen vergelijkbare trends met grote steden in Vlaanderen. Daarom concluderen we dat deze component niet kenmerkend is voor de Rand als regio. Op de tweede component scoorden vijftien van de negentien randgemeenten bovenaan, en de andere waren gerangschikt op de 17de, 18de, 24ste en 28ste plaats van de 300 Vlaamse gemeenten (zie Tabel 3).⁴ Deze component lijkt de bepalende kenmerken van de gemeenten in de Vlaamse Rand te vatten. We noemden het de Vlaamse Randcomponent. We kijken verder naar deze component.

⁴ Opvallend is dat sommige gemeenten buiten de Rand ook hoog scoorden op deze component. In volgorde van belangrijkheid op de component: Ronse, Halle, De Panne, Huldenberg, Landen, Kortenberg, Lennik, Denderleeuw en Liedekerke. Behalve Ronse en De Panne bevinden deze gemeenten zich in het arrondissement Halle-Vilvoorde of maken ze deel uit van de Brusselse stedelijke agglomeratie (Vanderstraeten en Van Hecke 2019). Halle en Kortenberg maken deel uit van de Brusselse agglomeratie, terwijl Lennik deel uitmaakt van zijn banlieue. Denderleeuw, Landen en Liedekerke zijn forensenwoonzone. De verwachting is dan ook dat deze gemeenten, in minder mate, vergelijkbare trends en problemen laten zien als de randgemeenten. Halle, Huldenberg en Landen hebben ook de functie van regiogrensgemeenten met Wallonië. Ronse vertoont een specifiek profiel vanwege zijn positie als regiogrensgemeente en faciliteitengemeente met Wallonië, evenals een hoog positief migratiesaldo met Brussel in de afgelopen twee decennia. Daarnaast is De Panne als kustgemeente qua immigratie vanuit de Brusselse gemeenten een aantrekkelijke bestemming in het Vlaamse Gewest (Charlier et al. 2019).

3.2.1 De Vlaamse Randcomponent

Uit onze analyse van de meer dan honderd sociaaleconomische indicatoren blijken de gemeenten in de Rand over het algemeen het hoogste te scoren op de volgende indicatoren qua bevolking, onderwijs, wonen en landgebruik.

a) Bevolking

Loop van de bevolking:

- Positief gerelateerd: immigratie vanuit en emigratie naar een Brusselse gemeente, evenals hun migratiesaldo; immigratie vanuit en emigratie naar een Waalse gemeente; totale emigratie en totale immigratie; internationale uitwijkingen, intergemeentelijke uitwijkingen en inwijkingen
- Negatief gerelateerd: migratiesaldo met een Waalse gemeente; immigratie vanuit en emigratie naar een andere Vlaamse gemeente, evenals hun migratiesaldo

Leeftijd:

- Positief gerelateerd: groene druk⁵ en doorstromingscoëfficiënt⁶

Nationaliteit en herkomst:

- Positief gerelateerd: nieuwkomers⁷; niet-Belgische herkomst (namelijk Centraal/Zuid-Amerikaanse, Afrikaanse, niet-Europese, Maghrebijnse en Europese herkomst en vanuit de rijke OESO-landen)⁸

⁵ Het betreft de verhouding van de 0 t.e.m. 19-jarigen ten opzichte van de 20 t.e.m. 64-jarigen * 100 (Provincie in cijfers met data van het Rijksregister).

⁶ Het betreft de verhouding van de 15 t.e.m. 24-jarigen ten opzichte van de 55 t.e.m. 65-jarigen * 100 (Provincie in cijfers met data van het Rijksregister).

⁷ Het betreft het aantal nieuwkomers (t.o.v. 18-plussers) per 1 000 inwoners. Nieuwkomers zijn de personen 1) met niet-Belgische nationaliteit die zich recentelijk, voor het eerst en voor langere duur (meer dan 3 maanden) in Vlaanderen komen vestigen; 2) met Belgische nationaliteit die in het buitenland Belg zijn geworden en die zich voor het eerst inschrijven in het Rijksregister; 3) met een ingediend asielaanvraag van meer dan 4 maand geleden en 4) die als doelgroep van inburgering werd gedetecteerd, maar niet onder categorie 1, 2, en 3 valt (Provincie in cijfers met data van Statistiek Vlaanderen – Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor).

⁸ Het betreft het percentage personen van niet-Belgische herkomst (t.o.v. alle inwoners, incl. wachtregister). De operationalisering van herkomst gebeurde op basis van de definitie van het integratiedecreet: "personen die legaal en langdurig in België verblijven en die bij hun geboorte niet de Belgische nationaliteit bezaten of van wie minstens één van de ouders bij geboorte niet de Belgische nationaliteit bezat, in het bijzonder diegenen die zich in een vaststelbare achterstandspositie bevinden" (Provincie in cijfers met data van het Rijksregister).

- Negatief gerelateerd: Belgische herkomst⁹

b) Onderwijs

Positief gerelateerd: leerlingen (Nederlandstalig basis- en secundair onderwijs) die thuis geen Nederlands spreken met woonplaats in de Rand¹⁰.

Negatief gerelateerd: studenten Nederlandstalig hoger onderwijs met woonplaats in de Rand¹¹.

c) Wonen

Positief gerelateerd: prijs-inkomensratio voor woonhuizen¹².

d) Landgebruik

Positief gerelateerd: commerciële doeleinden¹³.

In Tabel 2 staan de indicatoren die verband houden met de Vlaamse Randcomponent gerangschikt van hoog naar laag.

⁹ Het betreft het percentage personen van Belgische herkomst (t.o.v. alle inwoners, incl. wachtregister). Een persoon heeft de Belgische herkomst "als er aan geen enkele van de volgende criteria wordt voldaan, of als de informatie driemaal ontbreekt: a) als de persoon bij geboorte niet de Belgische nationaliteit had; b) als de vader van de persoon bij zijn geboorte niet de Belgische nationaliteit had; c) als de moeder van de persoon bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had" (Provincie in cijfers met data van het Rijksregister).

¹⁰ Het betreft het percentage van leerlingen basis- en secundair onderwijs die thuis geen Nederlands spreken (t.o.v. totaal aantal leerlingen). De leerling scoort op deze indicator "wanneer hij/zij met niemand, of in een gezin met drie gezinsleden, met maximum één gezinslid Nederlands spreekt. Broers en/of zussen worden als één gezinslid geteld". De leerling volg les in "een Nederlandstalige school die gefinancierd of gesubsidieerd wordt door de Vlaamse Gemeenschap" (Provincie in cijfers met data van het Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap).

¹¹ Het betreft het percentage van studenten hoger onderwijs (HBO5, hogeschool en universiteit) (t.o.v. 18-24 jarigen). Het percentage heeft betrekking op "alle studenten die les volgen in Nederlandstalige hogescholen en universiteiten die gefinancierd of gesubsidieerd wordt door de Vlaamse Gemeenschap en die daarenboven bij hun onderwijsinstelling een woonplaats in een [Randgemeente] opgaven". (Provincie in cijfers met data van het Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap).

¹² Het betreft de ratio van de mediaan verkoopprijs (met data van Kadaster) voor gewone woningen en het mediaan inkomen (met data van Statbel) (Provincie in cijfers met data van Kadaster van de FOD Financiën).

¹³

TABEL 2. DE INDICATOREN VAN DE VLAAMSE RANDCOMPONENT

Positief gerelateerd	Negatief gerelateerd
immigratie vanuit een Brusselse gemeente (0.919)	migratiesaldo met een Waalse gemeente (-0.693)
emigratie naar een Brusselse gemeente (0.915)	immigratie vanuit een andere Vlaamse gemeente (-0.622)
emigratie naar een Waalse gemeente (0.899)	studenten Nederlandstalig hoger onderwijs (-0.61)
leerlingen Nederlandstalig basisonderwijs die thuis geen Nederlands spreken (0.861)	Belgische herkomst (-0.51)
migratiesaldo met een Brusselse gemeente (0.849)	emigratie naar een andere Vlaamse gemeente (-0.477)
leerlingen Nederlandstalig secundair onderwijs die thuis geen Nederlands spreken (0.826)	migratiesaldo met een andere Vlaamse gemeente (-0.416)
immigratie vanuit een Waalse gemeente (0.753)	
Centraal/Zuid-Amerikaanse herkomst (0.704)	
Afrikaanse herkomst (0.561)	
groene druk (0.526)	
niet-Europese (niet-EU) herkomst (0.519)	
rijk OESO-land herkomst (0.509)	
Maghreb herkomst (0.479)	
doorstromingscoëfficiënt (0.436)	
totale emigratie (0.422)	
internationale uitwijkingen (0.378)	
totale immigratie (0.378)	
Prijs-inkomensratio voor woonhuizen (0.347)	
intergemeentelijke uitwijkingen (0.339)	
commerciële doeleinden (0.328)	
intergemeentelijke inwijkingen (0.324)	
Europese (EU) herkomst (0.315)	
nieuwkomers (0.301)	

Bron: PCA (geroteerde component matrix) met de meeste recente data van Provincies in cijfers. Scoring >= 0.400.

3.2.2 Socio-economische trends die de Vlaamse Rand bepalen

Deze indicatoren laten zien dat het unieke karakter van de Rand wordt ingegeven door zijn functie als regiogrens. Wat opvalt is de aangrenzende ligging aan Brussel en de onderlinge afhankelijkheid. Onze analyse bevestigt wat andere onderzoeken al hebben aangetoond. De Rand is een plaats met een hoge mate van migratiebewegingen die tot uiting komen in hoge binnen- en buitenlandse in- en uitgaande verhuisbewegingen. Dit is te zien in de totale emigratie en immigratie. Meer specifiek, lijkt De Rand een motor van de interregionale migratie in België te zijn vanwege de hoge niveaus van intergemeentelijke uitwijkingen en inwijkingen (Charlier et al. 2019). De verhuisbewegingen zijn echter meer gefocust op stromen van en naar Brussel. De randgemeenten kennen relatief meer migratiebewegingen van en naar Wallonië dan andere Vlaamse gemeenten. Bovendien, hoe hoger ze scoren in de Randcomponent, hoe minder migratiebewegingen ze kennen van en naar Vlaanderen. Dit komt tot uiting in lage percentages van immigratie uit en emigratie naar een andere Vlaamse gemeente en hoge negatieve migratiesaldo's van de gemeenten die bovenaan de Randcomponent staan. De Rand vormt dus vooral een gemeenschap met Brussel in termen van woonbewegingen. Dit is minder het geval voor Vlaanderen en Wallonië (zie Adam et al. 2017).

Door de gedeelde grens met de hoofdstedelijke regio zien we internationalisering als een ander kenmerk van deze regio. De internationalisering van de Rand vindt zijn oorsprong in het grote aantal nieuwkomers die zich in de Rand vestigen, met name het relatief hoge aandeel van mensen met afkomst van buiten de Europese Unie. De meeste nieuwkomers afkomstig van buiten de EU komen voornamelijk uit de volgende gebieden: Centraal/Zuid-Amerika, Afrika, de rijke OESO-landen en de Maghreb. Mensen van Europese herkomst zijn ook goed vertegenwoordigd in de Rand. Dat is niet verrassend gezien het grote aantal Europese ambtenaren dat in Brussel werkt en in de Vlaamse Rand gaat wonen. Internationalisering komt ook tot uiting in het hoge percentage van internationale uitwijkingen, hetgeen illustreert hoe mobiel de bevolking van de Rand is naar andere landen toe. Ten slotte wordt deze trend versterkt door een lager aantal inwoners met een Belgische herkomst (Belgische nationaliteit bij geboorte of geboortenationaliteit van ouders is Belgisch) die in de Vlaamse Rand wonen in vergelijking met de rest van Vlaanderen.

Een ander kenmerk van deze gemeenten is het hoge aandeel leerlingen in het Nederlandstalige basis- en secundair onderwijs die thuis geen Nederlands spreken. Dit zou een indicatie kunnen zijn van internationalisering, hoewel het ook wordt gezien als een teken van de ontnederlandsing van de Vlaamse Rand (Janssens 2014). Bij leerlingen in het Nederlandstalig onderwijs is het aandeel dat thuis geen Nederlands spreekt hoger in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dan in het Vlaams Gewest (Statistiek Vlaanderen 2020), en hoger in de Vlaamse Rand dan in andere Vlaamse gemeenten. Beide variabelen zijn dan ook een goede indicator van het soort uitdagingen waarmee deze

gemeenschappen in de uitvoering van onderwijs worden geconfronteerd in termen van sociale inclusie (Janssens 2019). Daarnaast is een andere belangrijke indicator een lager percentage van studenten Nederlandstalig hoger onderwijs. Dit wijst op een jonge populatie die minder hoogopgeleid is in een Nederlandstalige onderwijsinstelling in vergelijking met andere Vlaamse gemeenten.

De gemeenten van de Vlaamse Rand worden gekenmerkt door een jonge bevolking. Dit wordt geïllustreerd door hun relatief hoge ratio's van groene druk en doorstromingscoëfficiënt in vergelijking met de rest van Vlaanderen. De groene druk laat de relatie zien tussen de jonge bevolking en de beroepsbevolking. De cijfers in de Vlaamse Rand lijken hoger te liggen voor groene druk dan in het Vlaamse Gewest (zie Cijferboek 2019). Zo onderscheiden de randgemeenten zich van de andere Vlaamse gemeenten die met vergrijzing kampen. De doorstromingscoëfficiënt geeft tevens een overzicht van de bevolkingsstructuur in termen van de arbeidsmarkt. Het toont hoeveel de oudere leeftijdsklassen die de arbeidsmarkt verlaten, kunnen worden vervangen door jonge instromers. Vijf randgemeenten (Machelen, Vilvoorde, Tervuren, Kraainem en Zaventem) kunnen deze vervanging volledig realiseren met scores van meer dan 100. Dit is een hoog aantal aangezien slechts drie andere Vlaamse gemeenten deze ratio halen. De rest van de gemeenten in de Vlaamse Rand vertonen een tekort aan jonge instromers in de arbeidsmarkt, hoewel ze in vergelijking met andere Vlaamse gemeenten een hoge doorstromingscoëfficiënt hebben.

De randgemeenten hebben doorgaans een relatief hoog prijs-inkomensratio voor woonhuizen. Deze indicator is vooral nuttig om de gemeentelijke woningprijsverschillen te verklaren (Vastmans et al. 2011). De hoogste woningprijzen in Vlaanderen zijn te vinden in de gemeenten van de Vlaamse Rand, waardoor het in deze regio minder betaalbaar is om te wonen. Dit is niet verrassend gezien de nabijheid van Brussel en de zoektocht van pendelaars om een woning te vinden in de nabijheid van hun werkplek.

Tenslotte zien we dat deze gemeenten op het gebied van landgebruik een klein maar aanzienlijk deel van hun ruimte toewijzen aan commerciële doeleinden. Deze doeleinden omvatten economische activiteiten zoals detailhandel en horeca. We constateren een belangrijk schisma tussen gemeenten die een beduidend groter deel van hun ruimte toewijzen aan commerciële doeleinden en degenen die overwegend ruimte voor niet-commerciële doeleinden toewijzen. Drogenbos, Machelen, Zaventem en Vilvoorde hebben het hoogste percentage landgebruik voor commerciële doeleinden terwijl Hoeilaart, Meise, Wezembeek-Oppem en Merchtem het laagste percentage hebben.

Uit onze PCA bleek ook dat deze trends een bepalend kenmerk zijn van het sociaaleconomisch profiel van de Vlaamse Rand, en niet worden gedeeld met gemeenten in andere (rand)verstedelijkte gebieden van Vlaanderen. De andere gemeenten die bovenaan de lijst van de Vlaamse Randcomponent stonden, vallen namelijk onder de *banlieu* of de forenzenzone van het Brusselse stadsgewest (zie Tabel 3 en voetnoot 4). Deze trends kunnen dus worden beschouwd als kenmerkend voor het

socio-economische Brusselse stadsgewest. Wanneer we de indicatoren die voor de component belangrijker zijn nader bekijken, merken we op dat deze verband houden met het bijzonder tweetalige en internationale karakter van Brussel. De Vlaamse Randcomponent geeft dus weer hoe de specificiteit van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het pad van de suburbanisatie heeft geëffend voor de randgemeenten.

TABEL 3. DE RANDGEMEENTEN RANGSCHIKKEN ZICH VOLGENS HUN PCA-SCORE

Ranking	Gemeente	PCA-score
1	Drogenbos	5.76616
2	Linkebeek	4.85205
3	Sint-Genesius-Rode	4.56408
4	Kraainem	3.7901
5	Wezembeek-Oppem	3.50674
6	Overijse	3.47846
7	Sint-Pieters-Leeuw	3.42978
8	Wemmel	3.26292
9	Zaventem	3.24133
10	Hoeilaart	2.94074
11	Machelen	2.80656
12	Beersel	2.63097
13	Dilbeek	2.29726
14	Tervuren	2.22944
15	Vilvoorde	2.18382
16	Ronse*	2.10947
17	Grimbergen	2.09743
18	Asse	1.89982
19	Halle*	1.78164
20	De Panne*	1.33114
21	Huldenberg*	1.32297
22	Landen*	1.18319
23	Kortenberg*	1.16544
24	Meise	1.16245
25	Lennik*	1.04265
26	Denderleeuw*	1.04131
27	Liedekerke*	0.9188
28	Merchtem	0.90973

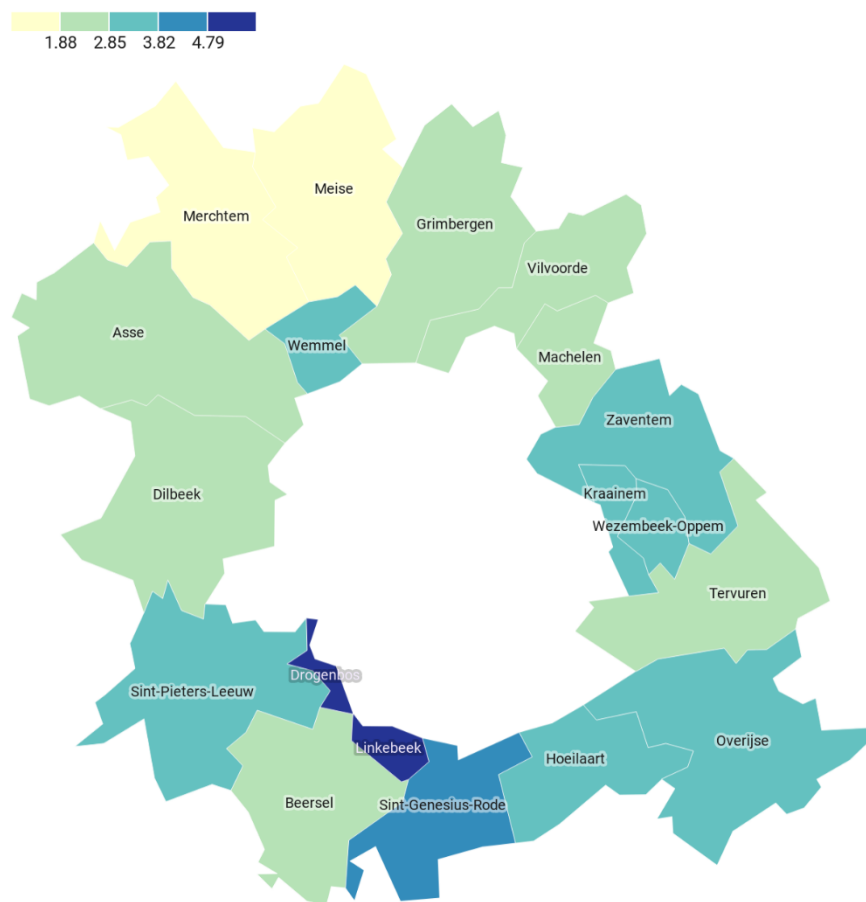
* Gemeenten niet uit de Vlaamse Rand

3.3 Fase 2. Typologie van de Vlaamse randgemeenten op basis van hun socio-economisch profiel

Uit de PCA blijkt dat de randgemeenten algemeen hoog scoren op de Vlaamse Randcomponent. Toch blijken er onderlinge verschillen te zijn. De score op deze component geeft aan in welke mate de gemeenten de belangrijkste kenmerken van deze regio delen. Het is vermeldenswaardig dat de verschillen in score eerder een kwestie van gradatie zijn dan een verschil in inhoud. Dit komt doordat alle randgemeenten in vergelijking met andere gemeenten in het Vlaamse Gewest doorgaans hoog scoren op de PCA relevante variabelen.

In deze tweede fase richten we ons alleen op interne verschillen binnen de randgemeenten. Ten eerste hebben we de PCA-score op de Randcomponent gebruikt als richtlijn om te visualiseren hoe deze gemeenten gerangschikt zijn (zie Tabel 3 en figuur 1). Vervolgens gaan we verder met de gemeenten van de Rand op basis van a) hoe ze scoren op de Vlaamse Randcomponent en b) hun geografische nabijheid. Om de kenmerken van elke groep van randgemeenten te interpreteren, hebben we hun rangschikking beoordeeld voor elke indicator van de Vlaamse Randcomponent: bevolking, onderwijs, wonen en landgebruik. We hebben socio-economische profielen gemaakt voor groepen gemeenten waar we de meest onderscheidende indicatoren uitlichten; d.w.z. die indicatoren waar ze het hoogst/laagst scoren. We rapporteren ook of een gemeente een afwijking vertoont op de belangrijkste indicatoren die hun groep definiëren.

FIGUUR 1. RANDGEMEENTEN VOLGENS DE PCA-SCORE VAN DE VLAAMSE RANDCOMPONENT

PCA-score: Bartlett factor scores. Kaart opgemaakt met Datawrapper.

3.3.1 Indeling van de Vlaamse Rand

a) *Faciliteitengemeenten met hoge mobiliteit aan de zuidwestelijke rand*

Deze groep is samengesteld uit de aaneengesloten faciliteitengemeenten: Drogenbos, Linkebeek en Sint-Genesius-Rode. Het sociaaleconomische profiel van deze groep wordt gekenmerkt door hoge migratiebewegingen zowel uit het binnenland als het buitenland. Deze gemeenten hebben de hoogste totale emigratie (72,5-112,8%), intergemeentelijke inwijkingen (64,6-87,6%) en uitwijkingen (59,1-95,4%) en -iets minder- totale immigratie (78,3-110,3%). Vanuit het binnenland, tonen ze hoge verhuisbewegingen van en naar Brussel met hoge emigratie naar (23,5-41,5%) en immigratie vanuit (33,9-58,1%) een Brusselse gemeente. Ze vertonen ook sterke verhuisbewegingen van en naar Wallonië, met hoge emigratie naar (16,1-18,5%) en immigratie vanuit (6,9-12,7%) een Waalse gemeente, weerspiegeld in een negatief migratiesaldo met Wallonië (-5,8 tot -9,2%). Dit wordt verklaard door hun geografische ligging in het zuiden van Brussel en, in het geval

van Sint-Genesius-Rode, gegeven zijn gedeelde grens met Wallonië. Ze scoren hoog voor de duurste groep van gemeenten om in te wonen met een hoog prijs-inkomensratio voor woonhuizen (11,9-14,3%).

Drogenbos, Linkebeek en Sint-Genesius-Rode hebben wat hun internationaal karakter betreft hoge percentages inwoners van Europese (20,9-25,7%) en Centraal/Zuid-Amerikaanse herkomst (1,7-3,6%) in vergelijking met andere randgemeenten. Ze staan bovenaan de ranglijst van gemeenten met leerlingen basisonderwijs die thuis geen Nederlands spreken (79-61%), terwijl ze - hoewel in mindere mate - ook meer leerlingen secundair onderwijs die thuis geen Nederlands spreken (61-45%) hebben. Ze staan bovenaan de lijst van gemeenten met een laag percentage studenten Nederlandstalig hoger onderwijs (7,8-13%). Dit is te verwachten gezien hun status als faciliteitengemeenten en hun aantrekkelijkheid voor niet-Nederlandstaligen.

Kenmerkend voor deze groep is dat ze op de meeste indicatoren doorgaans hoog scoren, waarbij Drogenbos en Linkebeek consequent bovenaan staan, terwijl Sint-Genesius-Rode iets lager scoort. Ze verschillen in migratiebeweging met Vlaanderen. Drogenbos en Linkebeek hebben een negatief migratiesaldo met andere Vlaamse gemeenten en Sint-Genesius-Rode een licht positief saldo. Drogenbos heeft de hoogste score voor commerciële doeleinden maar Sint-Genesius-Rode en Linkebeek hebben een erg lage score.

b) Residentiële gemeenten met een lage mobiliteit aan de zuidoostelijke rand

Deze groep is samengesteld uit de aangrenzende randgemeenten Hoeilaart, Overijse en Tervuren. Het sociaaleconomische profiel van deze gemeenten wordt gekenmerkt door de laagste interne migratiebewegingen van de Vlaamse Rand met lage intergemeentelijke inwijkingen (54-60%) en uitwijkingen (44-54%). In vergelijking met andere gemeenten van de Vlaamse Rand vertonen ze minder interactie met Brussel gezien een lager percentage immigratie vanuit (26,7-21,4%) en emigratie naar (12,5-11,6%) een Brusselse gemeente. Ze hebben meer interacties met Wallonië, met een hoge emigratie naar (4,9-14,2%) en immigratie vanuit een andere Waalse gemeente (2,8-10,1%). Ze hebben een minder negatief migratiesaldo met andere Vlaamse gemeenten (-4,1% en -2,1%) dan de andere randgemeenten en zelfs een positief saldo in het geval van Tervuren (2,3%).

Deze gemeenten zijn echter meer gericht op internationale interacties, wat te zien is aan de hoge internationale uitwijkingen (24-14%) en het hoge percentage van inwoners met herkomst uit een rijk OESO-land (7,8-3,3%). Ze hebben een laag percentage inwoners met herkomst van buiten de EU (13,9-19,1%), Afrikaanse herkomst (2,8-2,3%) en inwoners van Maghrebijnse afkomst (2,6-1,5%), maar een relatief hoger percentage inwoners van Belgische afkomst.

Ook hebben ze een relatief hoog tot medium prijs-inkomensratio voor woonhuizen (14,3-11,9), waaruit blijkt dat deze gemeenten minder betaalbaar zijn om te wonen dan andere gemeenten in de Rand. Hun profiel wat betreft landgebruik lijkt gericht te zijn op niet-commerciële doeleinden met slechts 0,5-0,2% van het landgebruik voor commerciële doeleinden. In het onderwijs zien we er lagere percentages leerlingen basis- (45,3-42,1%) en secundair (31,6-29,4%) onderwijs die thuis geen Nederlands spreken dan in andere randgemeenten. Ze hebben ook meer jongeren die schoolgaan in een Nederlandstalige onderwijsinstelling met een hoger percentage studenten Nederlandstalig hoger onderwijs (33,9-35,4%) dan andere gemeenten van de Vlaamse Rand.

Deze gemeenten laten een ander profiel zien wat betreft hun immigratie vanuit en emigratie naar een Waalse gemeente, waarbij Hoeilaart en Overijse bovenaan de lijst staan en Tervuren zich in de lagere ranking van de gemeenten van de Vlaamse Rand situeert. Terwijl Hoeilaart en Tervuren een gemiddeld percentage nieuwkomers hebben, scoort Overijse lager. De drie gemeenten vertonen ook verschillen qua leeftijdsstructuur. Tervuren heeft een doorstromingscoëfficiënt waaruit blijkt dat er net genoeg jonge instromers zijn om degenen die de arbeidsmarkt verlaten te vervangen, terwijl Hoeilaart en Overijse een klein tekort aan jonge instromers vertonen.

c) Faciliteitengemeenten aan de oostelijke rand

Deze groep is samengesteld uit de aangrenzende faciliteitengemeenten Kraainem en Wezembeek-Oppeem. Ze worden gekenmerkt door hoge migratiebewegingen die op Brussel zijn gericht met een hoge emigratie naar een Brusselse gemeente (24,7% en 23,8%). Terwijl ze relatief weinig immigratie vanuit (16,7% en 19,1%) en emigratie naar (24,3% en 26%) andere Vlaamse gemeenten vertonen. De internationale interacties staan centraal voor deze gemeenten, met bij de hoogste percentages van nieuwkomers (20,8% en 14,8%) en internationale uitwijkingen (24,2% en 2,16%) onder de gemeenten van de Vlaamse Rand. Ze laten het hoogste percentage inwoners zien met herkomst uit hoge inkomenslanden, met één van de hoogste percentages inwoners van Europese herkomst (30,8% en 25,3%) en inwoners afkomstig uit een rijk OESO-land (5% en 4,4%). Ze hebben echter een lager aandeel inwoners van Maghrebijnse herkomst (2,6% en 2,4%) in vergelijking met andere randgemeenten.

Ze hebben de hoogste prijs-inkomensratio voor woonhuizen (15,9 en 15,5) van alle randgemeenten, waarmee ze laten zien dat ze de duurste gemeenten zijn om te wonen. Ze hebben een relatief jonge populatie met een hoge ratio groene druk (boven de 45%). Als gedeeld kenmerk met andere faciliteitengemeenten hebben ze één van de hoogste percentages leerlingen basis- (72,8% en 69,2%) en secundair (61% en 60,6%) onderwijs die thuis geen Nederlands spreken. Ze vertonen ook één van de laagste percentages studenten Nederlandstalig hoger onderwijs (7% en 9,2%) van de randgemeenten. Hun

verschil is dat Kraainem een belangrijke commerciële functie heeft terwijl Wezembeek-Oppem wat dit betreft één van de laagste scoorders van de Vlaamse Rand is.

d) Aankomstgemeenten aan de noordrand

Deze groep is samengesteld uit de niet-aangrenzende gemeenten Wemmel en Zaventem. Ook al delen ze geen grens, deze gemeenten lijken een vergelijkbare dynamiek te vertonen in verschillende variabelen. Dit wordt weerspiegeld in vergelijkbare PCA-scores voor de Vlaamse Randcomponent. Deze gemeenten kenmerken zich door een hoge binnenlandse en buitenlandse aankomst. Ze staan bovenaan de ranglijst qua totale immigratie (110,3% en 96,1%) en intergemeentelijke inwijkingen (75,7% en 74,5%). In mindere mate hebben ze hoge percentages van totale emigratie (93,3% en 78,5%) en intergemeentelijke uitwijkingen (67,6% en 65,2%). Ze presenteren vooral een hoge immigratie vanuit een Brusselse gemeente (48% en 42,6%) en een hoog positief saldo met de Brusselse gemeenten (24,4% en 21,1%).

Deze twee gemeenten laten een meer internationale bevolking zien met een belangrijke instroom van inwoners van niet-Belgische herkomst, aangezien ze met hoge percentages nieuwkomers bovenaan de lijst van gemeenten in de Vlaamse Rand staan (21,1% en 20,3%). Ze scoren vooral hoog in percentages inwoners van niet-EU herkomst (31,3% en 27,4%) en Maghrebijnse herkomst (11,3% en 7,5%).

Interessant aan deze groep is dat hoewel Wemmel een faciliteitengemeente is, deze niet bovenaan de ranglijst staat wat betreft leerlingen die thuis geen Nederlands spreken. Dit is één van de kenmerken die Wemmel onderscheidt van de andere faciliteitengemeenten. Wemmel staat midden op de ranglijst met percentages boven de 50% voor leerlingen in het basisonderwijs en boven de 40% voor het secundair onderwijs. De gemeente heeft ook een iets hoger percentage jonge bevolking die ingeschreven is als student in het Nederlandstalig hoger onderwijs (23,1%) dan andere faciliteitengemeenten.

Wat hun verschillen betreft, vertoont Zaventem een minder negatief migratiesaldo met de Waalse gemeenten, terwijl Wemmel een negatiever migratiesaldo laat zien. Zaventem heeft een hoger aandeel inwoners met Centraal/Zuid-Amerikaanse herkomst, in tegenstelling tot Wemmel die hier in vergelijking met de andere randgemeenten laag op scoort. Zaventem stimuleert landgebruik met commerciële doeleinden, terwijl Wemmel hier eerder gemiddeld op scoort.

e) Commercieel gerichte gemeenten aan de noordoostelijke rand

Deze groep is samengesteld uit de gemeenten Vilvoorde en Machelen. Deze twee gemeenten vertonen een interessante dynamiek. Ze laten één van de laagste immigratiepercentages zien vanuit een Waalse gemeente (met niet meer dan 2,3%), en

één van de laagste emigratiepercentages naar een Waalse gemeente (met niet meer dan 5%). Dit wordt verklaard door hun geografische ligging ten noorden van Brussel en niet grenzend aan Wallonië. Het gebied heeft ook een hoge emigratie naar een andere Vlaamse gemeente (boven 40%). Het heeft een hoog positief migratiesaldo met de Brusselse gemeenten (met meer dan 20%). Het toont echter het meest negatieve migratiesaldo met andere Vlaamse gemeenten van de hele Rand, met percentages van -11,8% en -18,7%.

Er is in deze gemeenten een laag percentage internationale uitwijkingen dat niet boven de 7% komt. Beide staan onderaan de ranglijst van randgemeenten wat het aantal inwoners van Belgische herkomst betreft, met percentages van niet meer dan 45%. Het aandeel inwoners van Europese herkomst is er relatief laag (13,5-15,1%), net zoals het aandeel inwoners afkomstig uit de rijke OESO-landen (0,600-0,700%). Beide gemeenten staan echter bovenaan de lijst wat betreft inwoners met niet-EU herkomst (boven 40%), waarvan ze de hoogste percentages inwoners met Maghrebijnse (14,9-20-7%) en Afrikaanse (5,7%) herkomst presenteren.

Deze gemeenten vertonen ook de jongste leeftijdsstructuur van de Vlaamse Rand, met een groene druk ratio van meer dan 48%. Qua doorstromingscoëfficiënt staan ze ook bovenaan de ranglijst van randgemeenten. Ze hebben genoeg jonge instromers om degenen die de arbeidsmarkt verlaten te vervangen, met een ratio van ruim 112. Beide gemeenten hebben één van de hoogste percentages in de Vlaamse Rand voor landgebruik voor commerciële doeleinden (1,5% en hoger). Het zijn de gemeenten met de laagste prijs-inkomensratio voor woonhuizen, met niet meer dan 9,9%, en zijn daarom gemeenten die financieel voordeliger zijn om te wonen. Machelen en Vilvoorde hebben, na de facilitatengemeenten, de hoogste percentages leerlingen die thuis geen Nederlands spreken, meer voor het basisonderwijs (55-61%) dan voor het secundair onderwijs (47-56%).

Beide gemeenten verschillen in de percentages van intergemeentelijke uitwijkingen, waarbij Machelen bovenaan staat en Vilvoorde onderaan.

f) Voorstedelijke gemeenten aan de noordrand

Deze groep is samengesteld uit de gemeenten Asse, Meise, Merchtem en Grimbergen. Door hun ligging aan de noordkant van de Rand kenmerken ze zich door lage migratiebewegingen van en naar Wallonië, zowel wat immigratie (1,4-2,7%) als emigratie (2,1-4,4%) betreft, en een minder negatief migratiesaldo met de Waalse gemeenten (-0.700 tot -1.700) dan andere gemeenten van de Vlaamse Rand. Ze vertonen ook een hoge immigratie vanuit (23,8-46,1%) en emigratie naar (37-46%) een andere Vlaamse gemeente.

Hun profiel is minder internationaal dan dat van de andere gemeenten in de Vlaamse Rand. Dit is bijvoorbeeld te merken aan hun aandeel inwoners van Belgische herkomst. Wat dit betreft hebben Meise en Merchtem het hoogste aandeel (81-74,9%) van alle randgemeenten, terwijl Grimbergen en Asse hier eerder gemiddeld scoren (62-63%). Deze trend wordt versterkt door de laagste percentages van nieuwkomers (6,5-13,7%); inwoners met een Europese herkomst (7,3-14%) en inwoners van Centraal/Zuid-Amerikaanse herkomst (0,6-0,8%) van alle randgemeenten. Ook hebben ze een relatief laag percentage inwoners uit de rijke OESO-landen (0,4-0,8%).

Deze gemeenten vertonen qua leeftijdsstructuur een ouder profiel dan de andere randgemeenten. Ze hebben de laagste groene druk (36,9-43,4%), en hun doorstromingscoëfficiënten liggen onder de 100 en behoren tot de laagste van de Vlaamse Rand (73,8-93,4). Hieruit resulteert dat jonge arbeidskrachten minder snel toetreden tot de arbeidsmarkt dan dat oudere arbeidskrachten de arbeidsmarkt verlaten. Deze gemeenten vertonen ook een minder uitgesproken dynamiek die kenmerkend is voor de randgemeenten in termen van onderwijs. Ze hebben relatief weinig leerlingen uit het secundair onderwijs die thuis geen Nederlands spreken (15,8-27,9%). Hetzelfde voor het basisonderwijs, al zijn er grotere verschillen tussen Merchtem (22,4%) en Asse (42,7%). Ze hebben ook de hoogste percentages studenten Nederlandstalig hoger onderwijs (39,5-49%), met meer ingeschreven jongeren in een hogere Nederlandstalige onderwijsinstelling dan de andere randgemeenten.

Deze gemeenten vertonen ook enkele onderlinge verschillen. Asse heeft een hoog aandeel nieuwkomers, terwijl Grimbergen, Meise en Merchtem een lager aandeel nieuwkomers hebben. Meise en Merchtem staan onderaan wat het aantal inwoners van niet-EU herkomst betreft, terwijl Asse en Grimbergen hier gemiddeld scoren. Asse staat bovenaan inzake inwoners met Afrikaanse herkomst, Grimbergen in het midden en Meise en Merchtem onderaan. Qua commerciële doeleinden is er een verschil tussen deze gemeenten, waar Meise en Merchtem zich in de lagere rangen en Asse en Grimbergen in de middelste rangen situeren.

Een ander kenmerk dat opvalt aan deze groep is dat Meise en Merchtem opvallend consequent onderaan de ranglijst scoren op verschillende indicatoren. Ze worden door Asse gevolgd en vervolgens door Grimbergen. Deze lagere scores van Meise en Merchtem kunnen worden toegeschreven aan hun gebrek aan een grens met Brussel, waardoor ze minder op Brussel en meer op Vlaanderen gericht zijn. Meise, Merchtem en Asse zijn ook ingedeeld binnen de *banlieue* en niet in de agglomeratie van het Brusselse stadsgewest zoals wel het geval is voor de andere gemeenten in de Vlaamse Rand (zie Vanderstraeten en Van Hecke 2019).

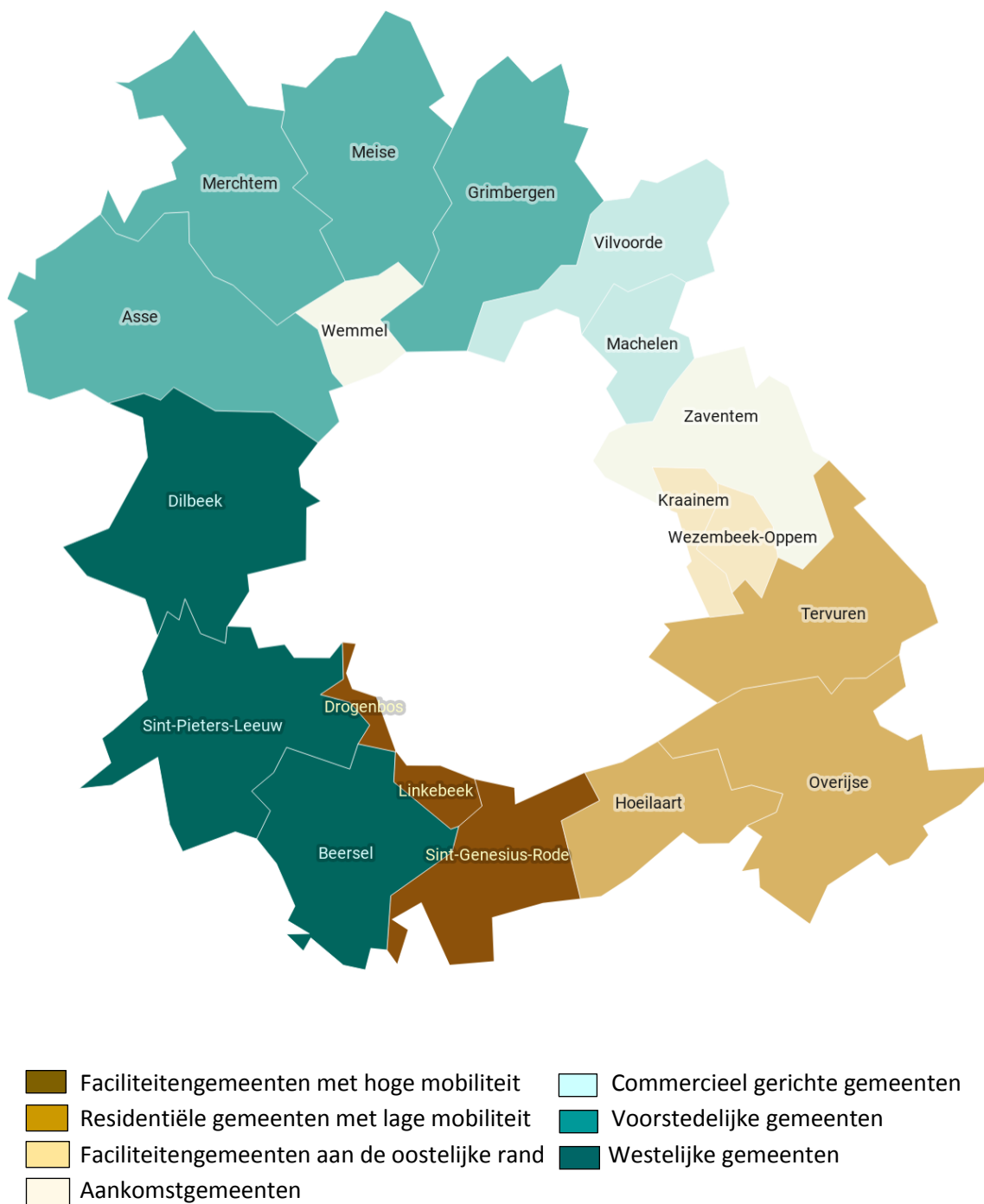
g) Westelijke gemeenten

Deze groep wordt gevormd door de aangrenzende gemeenten Dilbeek, Sint-Pieters-Leeuw en Beersel. Ze zijn de groep met minder opmerkelijke kenmerken die hen clusteren. Dit komt doordat hun scores voor de indicatoren niet voldoende van elkaar afwijken om ze te onderscheiden. Ze scoren meestal gemiddeld op de onderscheiden indicatoren en zijn gegroepeerd volgens hun geografische nabijheid. Cijfers van intergemeentelijke inwijkingen (61,4-63,2%) laten een gemiddelde verhuisbeweging naar deze gemeenten zien. Ze scoren echter laag op intergemeentelijke uitwijkingen (51,4-60,8%). Ze hebben één van de meest negatieve migratiesaldo's met de Waalse gemeenten (-2,4% tot -6,2%) en ook met andere Vlaamse gemeenten (-12,1 tot -8,2%).

Deze gemeenten hebben lagere internationale interacties met een laag internationaal uitwijkingspercentage (6,4-7,5%) en een laag percentage van nieuwkomers (6,7-13,3%) in vergelijking met de andere randgemeenten. Op het gebied van internationalisering vertonen ze een relatief hoog percentage inwoners van Centraal/Zuid-Amerikaanse herkomst (1-1,6%) en, in minder mate, van Maghrebijnse herkomst (4,9-14%). Ook hebben ze een gemiddeld profiel qua leeftijdsstructuur in de Vlaamse Rand en scoren ze gemiddeld tot relatief laag op groene druk (41,9-44,7%) en doorstromingscoëfficiënt (85,5-94,5). Ze hebben een relatief lage prijs-inkomensratio voor woonhuizen (10,2-11,5%) onder de randgemeenten en bevinden zich daardoor bij de meer betaalbare gemeenten in de Vlaamse Rand.

Er zijn enkele verschillen tussen deze gemeenten. Sint-Pieters-Leeuw en Dilbeek hebben een hoog migratiesaldo met de Brusselse gemeenten, terwijl dat voor Beersel relatief laag is. Sint-Pieters-Leeuw en Dilbeek hebben een relatief lage immigratie vanuit en emigratie naar een andere Vlaamse gemeente terwijl deze in Beersel relatief hoog zijn. Dilbeek en Sint-Pieters-Leeuw scoren laag op het gebied van nieuwkomers in tegenstelling tot Beersel dat gemiddeld scoort. Dilbeek en Beersel hebben een hoog percentage inwoners van Belgische herkomst terwijl Sint-Pieters-Leeuw lagere percentages heeft. Sint-Pieters-Leeuw en Dilbeek laten hogere percentages inwoners van Maghrebijnse afkomst optekenen, terwijl dat voor Beersel relatief lager is. Dilbeek en Beersel hebben een lager percentage leerlingen basisonderwijs die thuis geen Nederlands spreken terwijl Sint-Pieters-Leeuw een gemiddeld aantal heeft. Deze verschillen zijn kleiner voor leerlingen in het secundair onderwijs.

FIGUUR 2. TYPOLOGIE VAN DE VLAAMSE RAND VOLGENS SOCIO-ECONOMISCHE PROFIELEN

Kaart opgemaakt met Datawrapper

3.3.2 Hoe verhoudt de huidige typologie zich tot eerdere typologieën uit de Rand?

We ontdekten dat onze typologie in hoge mate overeenkomt met andere typologieën van gemeenten die zich al dan niet op de Vlaamse Rand focussen. We nemen deels de typologie van Derudder (2009) en Janssens (2019) met drie groepen over, namelijk: de residentiële, de suburbane en de westelijke gemeenten. We hebben echter voor twee van de groepen andere labels gebruikt. Voor Dilbeek, Beersel en Sint-Pieters-Leeuw gebruikten we het label westelijke randgemeenten in plaats van suburbane gemeenten. We hebben Asse, Grimbergen, Meise en Merchtem geclassificeerd als voorstedelijk en niet semi-ruraal, aangezien drie gemeenten deel uitmaken van de *banlieu* van de Metropoolregio Brussel (zie Vanderstraeten en Van Hecke 2019).

Maar we zorgden ook voor meer nuancering van de verschillen tussen de groepen gemeenten. Dit geldt vooral voor de facilititeitengemeenten. We zijn van mening dat hoewel een facilititeitengemeente een bestuurlijke indeling is, het gebruik van deze categorie voor analyses verschillende ontwikkelingen binnen deze gemeenten kan overschaduwen. We deelden de facilititeitengemeenten in drie groepen, volgens relevantie van hun indicatoren. Het is zinvol bij maatwerk in wetenschappelijke analyse of beleidsuitvoering gericht op de onderwerpen die in dit onderzoek zijn geanalyseerd om deze gemeenten van elkaar te onderscheiden.

Het is niet verwonderlijk dat we zien dat de typologieën in hoge mate overeenkomen met de geografische locatie. In dit opzicht zijn aangrenzende gemeenten eerder geclusterd, zoals andere methoden (bijvoorbeeld in de Louvain Method, zie Adam et al. 2017) al hebben kunnen constateren. In één groep werd geografische contiguiteit niet bereikt. De gemeenten werden daar echter gegroepeerd naar hun score in de PCA en hoe vergelijkbaar ze scoorden op de verschillende indicatoren.

4 AFSLUITENDE OPMERKINGEN

In deze 'working paper' presenteren we een sociaaleconomisch profiel en een typologie van de Vlaamse Rand. De typologie dient om aan te geven welke ruimtelijke organisatie het beste past bij de sociaaleconomische omstandigheden die in die ruimte heersen (Brezzi en Veneri 2015). Vanuit die opvatting heeft een typologie meerdere beleidsrelevante implicaties. Uit ons onderzoek blijkt dat dit voor zowel regionale als lokale beleidsmakers een informatieve momentopname is van de huidige toestand in de Vlaamse Rand. Het laat de meest bepalende trends van dit gebied zien, die niet noodzakelijk gedeeld worden met andere Vlaamse gemeenten. In die zin kan het nuttig zijn om een beleid te ontwikkelen dat gericht is op de meer acute problemen waarmee deze gemeenschappen worden geconfronteerd. Een institutionele aanpak kan ook profiteren van deze oefening, waarbij regionale en ad-hoc beleidsmaatregelen worden

gepland en geprioriteerd, en door dienovereenkomstige financiële middelen aan te wenden.

We ontdekten, op basis van verschillende belangrijke sociaaleconomische indicatoren die deze gemeenten delen, dat de Rand niet alleen 'een politiek aandachtsgebied' is, maar ook als een categorie op zichzelf lijkt te staan binnen Vlaanderen. Bovendien doen deze indicatoren dienst als barometer van de specificiteit van deze regio, namelijk wat betreft de geografische en functionele relatie met Brussel. We hopen dat deze oefening nuttig is om de "Vlaamse randidentiteit" af te bakenen en om beleidsuitdagingen en troeven van de gemeenten te definiëren. Aangezien goed bestuur afhangt van een goed begrip van geografische grenzen, zien we deze oefening als een belangrijke bijdrage voor zowel ambtenaren, investeerders als het grote publiek die de diversiteit in deze groep van negentien gemeenten willen begrijpen.

Het is belangrijk om te benadrukken dat elke typologie zijn beperkingen heeft, afhankelijk van de gebruikte criteria. We hebben ons gericht op de relaties tussen gemeenten. In die zin is onze typologie ruwer dan wanneer deze gericht zou zijn op deelgemeentes of statistische sectoren. Onze focus op het Vlaamse Gewest kan ook voorbijgaan aan de transregionale interacties. Omdat suburbanisatie wijdverspreid is rond Brussel (zie De Maesschalck et al. 2015), moet verder onderzoek zich richten op het niveau van het Brusselse stadsgewest om de verbindingen en clustering van de Vlaamse randgemeenten met Brussel bloot te leggen.

5 REFERENTIES

Adam, A, Delvenne, JC, en Thomas, I (2017). Cartography of interaction fields in and around Brussels: commuting, moves and telephone calls. Brussels Studies. Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel.

Belfius (2018). Socio-economische typologie van de Belgische gemeenten. <https://research.belfius.be/nl/typologie-gemeenten/>

Blondel, V, Krings, G, en Thomas, I (2010). Regions and borders of mobile telephony in Belgium and in the Brussels metropolitan zone. Brussels Studies. Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel.

Brezzi, M, en Veneri, P (2015). Assessing polycentric urban systems in the OECD: Country, regional and metropolitan perspectives. European Planning Studies, 23(6), 1128-1145.

Charlier, J, Debuissson, M, en Hermia, J P (2019). Migraties tussen de gewesten van België. Onderzoeksrapport Themanummer. BISA, IWEPS en Statistiek Vlaanderen.

Cijferboek (2019). Vlaamse Rand. Agentschap Binnenlands Bestuur. Vlaamse overheid.

De Maesschalck, F. (2012). De internationalisering van de rand: een demografische blik, in Degadt, J et al. (ed.) De internationalisering van de Vlaamse rand rond Brussel, ASPnv, Brussel, 25-43.

De Maesschalck, F, De Rijck, T, en Heylen, V (2015). Crossing Borders: Social-spatial Relations between Brussels and Flemish Brabant. Brussels Studies. Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel.

De Maesschalck, F en Van Hecke, E (2018). Uitrustingsgraad van de Vlaamse Gemeenten 2018. Een Typologie. Steunpunt Data en Analyse.

Degadt, J, De Metsenaere, M, De Vlieger, M, Janssens, R, Mares, Ann en Van Wynsberghe, C (red.). (2012). De internationalisering van de Vlaamse rand rond Brussel. Brussel, ASP nv.

Deneyer, T (2017). 20 jaar 'de Rand'. Koppelteken voor en regio. Vzw de Rand.

Derudder, D. (2009). De Vlaamse Rand: socio-economisch profiel en een blik op het Vlaamse karakter. Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Dobruszkes, F, en Vandermotten, C. (2006). Eléments pour une géographie des clivages philosophiques à Bruxelles. L'Espace géographique, 35(1), 31-43.

Dujardin, C, Thomas, I, en Tulkens, H. (2007). Quelles frontières pour Bruxelles? Une mise à jour. Reflets et perspectives de la vie économique, 46(2), 155-176.

ESPON. (2008). Territorial Dynamics in Europe - Trends in Population Development. Territorial Observation No. 1, Luxembourg

Janssens, R (2019). De Rand vertaald. Een analyse van de taalsituatie op basis van taalbarometer 2 van de Vlaamse Rand. Brussel, VUB Press.

Janssens, R (2014). Taal en identiteit in de Rand. Een analyse van de taalsituatie in de Rand rond Brussel op basis van de BRIO-Taalbarometer. Brussel, VUB Press.

Lemaitre, J (2013). Vlaamse Rand. Cijferboek 2013. Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Schillebeeckx, E (2019). Aankomstwijken in Vlaanderen. Een onderzoek naar gelokaliseerde bronnen voor het aankomst- en transitieproces van migranten. Proefschrift voorgedragen tot het behalen van de graad van Doctor in de sociale wetenschappen, Universiteit Antwerpen-KU Leuven.

Statistiek Vlaanderen (2020). Leerlingenkenmerken. <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/leerlingenkenmerken-0#:~:text=Niet%2DNederlandse%20thuis taal%3A%20in%20het,maximum%20%C3%A9%3%A9n%20gezinslid%20Nederlands%20spreekt.>

Strale, M (2020). Logistics sprawl in the Brussels metropolitan area: Toward a socio-geographic typology. Journal of Transport Geography, 88, 102372.

Theys, T, Deschacht, N, Adriaensens, S, en Verhaest, D (2019). Spatial mismatch, education and language skills in the Brussels metropolis: an analysis. Brussels Studies. Het wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel.

Van Hamme, G, Grippa, T, en Van Crieelingen, M. (2016). Migratory movements and dynamics of neighbourhoods in Brussels. Brussels Studies. Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel.

Van Hecke, E, Halleux, J M, Decroly, J M, en Mérenne-Schoumaker, B. (2009). Woonkernen en stadsgewesten in een verstedelijkt België. Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Brussel, 203.

Vanderstraeten, L en Van Hecke, E (2019). Les régions urbaines en Belgique. Belgeo. Revue belge de géographie, (1).

Vastmans, F, De Vries, P, en Buyst, E (2011). Het Vlaams woningmarktmodel. Steunpunt Ruimte en Wonen.

Waiengnier, M, Van Hamme, G, Hendrikse, R, en Bassens, D (2019). Metropolitan geographies of advanced producer services: Centrality and concentration in Brussels. Journal of Economic and Social Geography, 111(4): 585-600.